

५. कलह-णिवारणं

‘बळी तो कान पिळी’ या म्हणीप्रमाणे प्राचीन काळापासून जगामध्ये सर्वत्र व्यवहार चालत असलेला दिसून येतो. ज्याची शक्ती जास्त तो आपल्या शक्तीच्या प्रभावाने सामान्यांच्यावर अत्याचार करत असतो. त्या बलाढ्य शक्तीस विरोध करणाऱ्यास एखाद्या वेळेस जीवासही मुकावे लागते किंवा भयग्रस्त अवस्थेत जीवन जगावे लागते. परंतु ज्यांच्याकडे संयम, बुद्धिमत्ता आणि बोलण्यातील चातुर्य असते त्या व्यक्ती विचारपूर्वक आचरण करून बलाढ्य शक्तीस आवडेल असे आचरण करून संकटापासून आपली सुटका करून घेतात.

जेव्हा दोन किंवा दोहोंहून अधिक बलाढ्य शक्ती असणाऱ्यांच्यामध्ये एखाद्या विषयावर वाद किंवा चर्चा चाललेली असेल तेव्हा सामान्याने त्या दोघांपैकी कोणत्याही एकाची बाजू न घेता शांतपणे तटस्थ आचरण केले पाहिजे. अन्यथा एकाच्या मनात आपल्याविषयी नाराजी निर्माण होऊन धोका निर्माण होण्याची शक्यता असते. म्हणून दोन्हीही बलाढ्य शक्ती संतुष्ट कशा होतील असेच सामान्यांचे आचरण असले पाहिजे. हे या कवितेत वाघ-सिंह आणि मांजर यांच्या उदाहरणातून स्पष्ट केले आहे. हे लक्षात घेऊन विद्यार्थ्यांनीही कोणत्याही बलाढ्य शक्तीचे शत्रुत्व निर्माण होणार नाही असेच आचरण करून आपले जीवन संकटरहित, सुखी, समाधानी जगावे असे या कवितेतून स्पष्ट केले आहे.

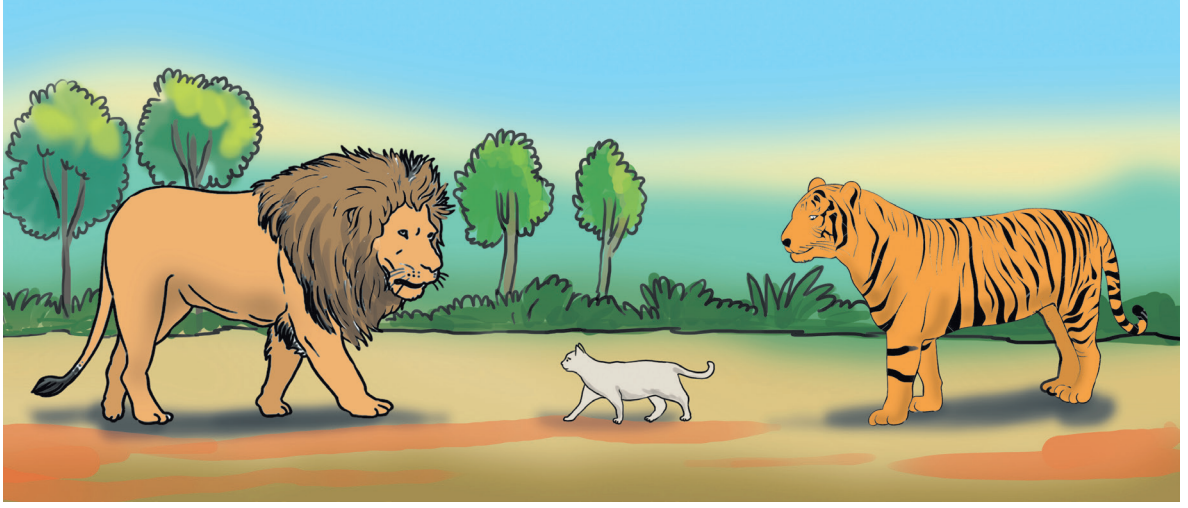
ही कविता आ. हरिभद्रसूरींनी लिहिलेल्या ‘मणिपतिचरियं’ या प्राकृत कथा ग्रंथातून घेतलेली आहे. ‘मणिपतिचरियं’ या ग्रंथात एकूण सोळा कथा असून ‘मूलदेव कथा’ ही त्यापैकी एक कथा आहे. या कथेतून मूलदेवाचे बुद्धिचातुर्य, धैर्य इत्यादींचे श्रेष्ठत्व वर्णन केलेले दिसून येते.

एगम्मि अरणम्मि वग्घो सीहो दुवे संति।
तेसिं पुणो संलावो एवं वुत्तो महं पडइ सीयं॥
किं पोसे माहे वा? भणियं वग्घेण ‘पोसम्मि’ ॥1॥

सीहेण पुणो भणियं, ‘अहियं सीयं पडइ माहम्मि’।
तेहिं पुणो वि भणियं, ‘पुच्छामो बहुस्सुयं कं पि’ ॥2॥

अह तेसिं अदूरम्मि बिलम्मि पविसइ जुण्ण-मज्जारो।
दिट्ठं-सुई-कुसलो उंदुरं आईण खयकारी ॥3॥

गंतूण तब्बिल-दारे भणियं, तेहिं तु ‘ताय, ताय’ त्ति।
सो किं पुत्ता, पुत्तं’ त्ति जंपिरो तत्थ संपत्तो ॥4॥

पभणइ ‘धन्नो हं, अज्ज जाणामि लच्छी मे आगया।
जं मज्झण्हय-काले दो वि जणा आगया पासे’ ॥5॥

‘तं सागयं ति पुत्ता, केण निमित्तेण आगया एत्थ?’
पडिभणियं तेहिं इमं ‘अम्हाणं अत्थि तु विवादो ॥6॥

किं पोसे माहे वा बहुलं सीयं पडइ? इय तुमं छिंद’।
सोरुणेव भीओ मज्जारो चित्तिउं लग्गो ॥7॥

‘जंव्वयणं न भणिस्सामि सो य ममं मारिही धुवं’।
एयम्मि काले संभरिया मूलदेव-कहा तस्स ॥8॥

जह किर महाडवीए दुवे पिसाया, वसंतया मिलिया।
ताणं इहो कहासु जायासु भणियं एगेणं ॥9॥

‘मह महिला रूववई’, बीओ वि भणइ ‘मज्झ न तुज्झ’।
एवं च वयंताण ताणं भवियव्वया-वसओ ॥10॥

रत्तिम्मि मूलदेवो एगागी तेण चेव मग्गेण।
वच्चंतो दिट्ठी-पहे पडिओ नाओ य एएहिं ॥11॥

दोहि वि करेहि गहिओ धाविता तेहिं झत्ति भणिओ।
‘पंडिय, कहेसु अम्हं कस्स महिला अइ-रूववई?’ ॥12॥

भणियं च मूलदेवेण ‘निय-निय-जायाण कहेइ गुण-वण्णणं’।
भणियं तेहिं, ‘सयं चिय जाणासि न य वियाणामो’ ॥13॥

तेसिं हिययाणुसारओ तह य जाइ-पच्चयओ।
वीमंसिय तेणेक्को भणिओ निसुणेहि भज्ज-गुणा ॥14॥

अच्छीसु नूली, हसिएण मक्कडी, जंपिएण भेरूंडी।
चंकमिएण य उट्ठी, सील-वसओ अत्तण-गुणेण ॥15॥

हसिरुण तेण भणियं, ‘सच्चं एए गुणा मइ वि जायाए’।
बीओ वि तेण भणिओ ‘तुमं पि जाया गुणे सुणसु’ ॥16॥

नालत्ता आलवइ, भणिया पडिभणइ पंच-दसवारा।
अज्जा-गले व्व घंटा छिक्काछिक्का कणकणेइ ॥17॥

तेण वि भणियं ‘सच्चं एयाणं का हु रूववई?’।
‘निसुणेह सावहाणा’ अह भणियं मूलदेवेण ॥18॥

‘जा जस्स पिया सा तस्स सुंदरी नत्थि मंगुलं तीए’।
इय भणइ मूलदेवो हत्थे गहिओ पिसाएहिं ॥19॥

तं ते तुट्ठा दोन्नि वि मुंचंति य ‘साहु साहु’ भणिरुण।
‘अहं वि तोसइस्से एए’ चितित्तु संलवइ ॥20॥

‘पोसे वा माहे वा जइया वाएइ मारूओ।
तया पडंति सीयाइं मासा एत्थ न कारणं’ ॥21॥

अइ-तुट्ठा ते दोन्नि वि भणंति ‘साहु साहु पन्ना ते’।
सट्ठाणेसु गया ते बिलम्मि पत्तो य मज्जारो ॥22॥

(मणिपतिचरियं - 80 ते 102)

संति - असणे
 संलावो - चर्चा, संभाषण
 वुत्तो - म्हणणे, म्हणाले
 महं - अधिक
 सीयं - थंडी, शीत
 माहे - माघ
 वा - अथवा
 अहियं - अधिक
 बहुस्सुयं - बहुश्रुत, विद्वान
 जुण्ण-मज्जारो - वृद्ध मांजर
 सुई-कुसलो - शास्त्रतज्ज्ञ
 खयकारी - नाश करणारे, ठार मारणारे
 ताय ताय - तात, तात
 जंपिरो - बोलणारा
 संपत्तो - पोहोचला
 पासे - जवळ
 हु, तु - खरोखर
 अइ - अति, अधिक
 बहुलं - अधिक, जास्त
 छिंद - छेदणे, मिटविणे, तोडणे
 जंब्बयणं - ज्याच्यासारखे वचन
 धुवं - निश्चितपणे
 संभरिया - स्मरण झाले
 कहा - कथा
 किर - खरोखर, दाट
 महाडवीए - मोठ्या अरण्यात
 वसंतया - वसंत ऋतूत
 पिसाया - पिशाच्च
 इहो - अशाप्रकारे

कहासु - कथा, गप्पागोष्टी
 जायासु - पत्नीविषयी
 बीओ - दुसरा
 वच्चंतो - जात असताना
 दिट्ठी-पहे - दृष्टिक्षेपात
 नाओ - जाणले, समजले
 एएहिं - त्यांनी
 निय-निय - स्वतः, स्वतःच्या
 जायाण - पत्नीचे
 वियाणामो - जाणणे
 हिययाणुसारओ - हृदयातील, मनातील भावानुसार
 जाइ-पच्चयओ - जाती प्रत्यक्ष, अंतर्ज्ञानाने
 वीमंसिय - विचार करून
 निसुणेहि - ऐक
 भज्जगुण - बायकोचे गुण
 अच्छीसु - डोळ्यांत
 नूली - (नकुली) मुंगसिन
 मक्कडी - माकडीणीप्रमाणे
 जंपिएण - बोलण्यात
 भेरंडी - भेरुंड पक्ष्याप्रमाणे (कर्कश)
 चंकमिए - चालण्यात
 सील-वसओ - स्वभाव, आचरण, चारित्र्य
 अत्तण - आत्म्याचे, स्वभावाचे
 तोसइस्से - संतुष्ट, आनंदित करणे
 संलवइ - बोलतो, म्हणतो
 पन्ना - बुद्धी, प्रज्ञा
 एए - हे
 नालत्ता - न बोलता
 आलवइ - बोलते, बडबडते

वारा - वेळा

व्व - प्रमाणे

अज्जागले - शेळीच्या गळ्यातील अवयवाप्रमाणे

छिक्काछिक्का - कणकण, घणघण वाजणे

सावहाणा - सावधानपणे

एयाणं - असेच

का - कोण

मंगुलं - वाईट, अयोग्य

गहिओ - पकडलेल्या

मुंचंति - सोडतात

साहु साहु - छान छान

वाएइ - वाहाणे

मारूओ - वारा

पत्तो - जाणे, पोहोचणे

कृती

1. खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.

- वाघ आणि सिंह यांच्यात कोणता वाद निर्माण झाला? हा वाद मिटविण्यासाठी ते कोणाकडे गेले?
- मांजराने वाघ आणि सिंह यांच्यातील वाद कसा मिटविला?
- मांजराने वाघ आणि सिंहास कोणता दृष्टांत सांगितला?
- मूलदेवाने पिशाच्यांचा वाद कसा मिटविला?
- पिशाच्यांमध्ये कोणता वाद निर्माण झाला? तो वाद कोणी व कसा मिटविला ते स्पष्ट करा.

2. खालील शब्दांचे अर्धमागधीत शब्द लिहा.

(i) माघ	→	____
(ii) रूपवती	→	____
(iii) पिशाच्च	→	____
(iv) विद्वान	→	____
(v) पत्नी	→	____
(vi) मुंगुस	→	____

3. समानार्थी शब्द लिहा.

(i) भणइ	(iv) रण्णं
(ii) सुणइ	(v) दिट्ठी
(iii) वाया	(vi) भज्जा

4. खालील ओळी पूर्ण करा.

- 'ते सागयं त्ति पुत्ता, केण निमित्तेण --- -- एत्थ।' (आगया / गच्छामि)
- पभणइ ----- अज्ज जाणामि लच्छी मे आगया। (धन्नो हं / दुब्भागं हं)
- किं पोसे माहे वा बहुलं ----- पडइ? (सीयं / उण्णं)
- भणियं च मूलदेवेण निय-निय ----- कहेइ गुण वण्णणं। (जायाण / मायाण)
- अइ तुट्ठा ते दोन्नि वि भणंति ----- पन्ना ते। (साहु साहु / दुहिं दुहिं)

5. उपक्रम :

आपल्या परिसरामध्ये जर कलह निर्माण झाला तर तो तुम्ही कसा मिटवाल? त्याच्या प्रमुख मुद्द्यांसह स्पष्ट करा.

